

Pere Bosch i Cuenca

Amnisties i indults

Una història de les lluites
pels drets i les llibertats a
la Catalunya contemporània

E Eumo
Editorial

© 2024, Pere Bosch i Cuenca

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. Doctor Junyent, 1. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com

—Eumo és l'editorial de la UVic-UCC—

Primera edició: novembre de 2024

Disseny de la coberta: Enric Jardí

© de la fotografia de la coberta: Pilar Aymerich - Arxiu Nacional de Catalunya

Maquetació: Grafime S. L.

Imprès a Liberdúplex

Dipòsit legal: B 16325-2024

ISBN: 978-84-9766-854-5

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Índex

La lluita per la llibertat	9
1. La metamorfosi del Tigre	15
2. La «misericòrdia» reial	27
3. La presó real de Pere Coromines	39
4. La «integritat de la pàtria»	53
5. El retorn del Messies	67
6. Entre dues amnisties	79
7. L'indult de la discòrdia	93
8. El segon punt de l'Assemblea	109
9. L'arbre de Xirinacs	123
10. Els líders indultats	135
11. El president perseguit	149
12. El tortuós camí cap a l'amnistia	163
Cronologia	175
Fonts i bibliografia	183

La lluita per la llibertat

La història de l'Estat espanyol durant els dos darrers segles ha estat especialment convulsa. Les revoltes populars, les lluites socials, els canvis de règim, els pronunciaments i els cops d'estat han estat constants. I també els períodes o els moments en què els governs, fos a través dels cossos policials, de l'exèrcit o de la judicatura, han exercit una repressió sistemàtica contra la dissidència. El clima polític i social que s'ha viscut a Espanya i, de retruc, també a Catalunya, s'ha assemblet tot sovint a una caldera a punt d'explotar; i, permanentment, les autoritats de torn han hagut d'aprovar mesures de gràcia per alleugerir la pressió. En alguns casos, amb l'objectiu de resoldre el problema que implicava l'acumulació de presos o exiliats polítics i socials; en d'altres, per intentar situar el cronòmetre a zero i encetar una nova etapa. Aquest recurs s'ha utilitzat especialment quan s'ha produït un canvi de règim, sigui per implementar una república o per restaurar una monarquia.

L'historiador Enrique Linde Paniagua, en un dels pocs estudis de conjunt sobre la matèria, ha comptabilitzat trenta-sis amnisties i gairebé una seixantena d'indults generals entre el 1832 i el 1976; això, sense incloure les modificacions o les ampliacions posteriors. En realitat, si resseguim amb detall la *Gaceta de Madrid* o el *Boletín Oficial del Estado*, les dues publicacions oficials espanyoles, comprovem que la xifra és fins i tot superior, amb períodes en els quals s'aprovaven mesures de gràcia amb enorme regularitat, cada dos o tres anys. Al final d'aquest llibre publiquem una relació cronològica de les amnisties i indults polítics més rellevants que s'han aprovat els darrers dos-cents

anys, centrada sobretot en aquells que han tingut una repercussió directa a Catalunya.

La diferència entre indult i amnistia és clara, però val la pena recordar-la de bon començament. En el cas de l'indult, es tracta d'un perdó que l'autoritat, sigui un rei, un dictador, un president de la República o un Consell de Ministres, concedeix a persones que han estat condemnades. No es perdona el delicte, però sí la pena, sigui de forma total o parcial. En realitat, es tracta d'una llibertat condicionada. En cas que la persona indultada reincideixi, es pot revertir la mesura de gràcia. Els indults concedits als líders del procés són un bon exemple d'aquesta praxi. L'amnistia, en canvi, comporta la supressió del delicte, talment com si no hagués existit mai, i extingeix qualsevol responsabilitat dels autors. El terme prové del grec *amnēstía*, que significa 'oblit', i va ser durant el període clàssic que es va aplicar per primera vegada. Des d'aleshores, ha estat un recurs habitual, molt idoni per tancar períodes especialment foscos. El 14 d'octubre del 1977, durant el debat de la Llei d'amnistia que pretenia posar punt final al període del franquisme, el diputat Xabier Arzalluz va acabar la seva intervenció amb una frase ben representativa d'aquesta voluntat: «Olvidemos, pues, todo».

Tot i que la diferència entre els dos conceptes és molt clara, només cal repassar les publicacions oficials per adonar-se de l'ai-guabarreig de denominacions que s'han anat succeint al llarg de la història, amb mesures de gràcia que no rebien cap qualificatiu, amnisties disfressades d'indults totals, indults condicionats a un desterrament a l'estranger o indults individuals que s'acabaven convertint en un de general o en una amnistia encoberta. La diversitat de casos és molt àmplia i cal analitzar-los amb detall per entendre'n, en cadascun, l'objectiu i l'abast reals; encara més si tenim en compte que moltes d'aquestes mesures contenien exclusions o matisos que els mateixos contemporanis, inclosos els poders judicials, van tenir moltes dificultats per interpretar.

Un altre concepte que cal aclarir és la definició dels delictes polítics i socials, objecte del present llibre. El primer encara avui és una noció que suscita debat entre els juristes. Luis Jiménez de Asúa, penalista i diputat a les Corts de la República, remarcava que un delicte polític era aquell que estava guiat per un mòbil polític, social o mixt; mòbils, tots, que eren «altruistes» i empenyien la societat cap al progrés a través del «sacrifici personal». Jiménez de Asúa incorporava, a més a més, el concepte de «delinqüència evolutiva», que definia d'aquesta forma: «Si un hombre quiere transformar una monarquía absoluta en una república democrática, o si desea que la vida económica enfrente nuevos rumbos más favorables a las clases trabajadoras, ejecuta un delito político-social. Pero si sus propósitos pretenden (en pleno siglo xx) mudar en una dictadura de tipo medieval el gobierno republicano de un país, o si se quiere revestir con más privilegios a la burguesía imperante, los actos que cometa, subvirtiendo las leyes existentes, jamás deben recibir el trato de delito político». No es tractava d'un aclariment ocios. L'afirmació de Jiménez de Asúa es produïa el 1934, quan el Congrés debatia una llei que, entre altres coses, pretenia amnistiar els militars que havien participat en un cop d'estat dos anys abans.

Les mesures de gràcia, rebin el nom que rebin i les aprovi qui les aprovi, no sorgeixen del no-res, sinó que van precedides, en molts casos, de llargs períodes de lluita. La reivindicació de l'alliberament dels presos i el retorn dels exiliats o desterrats s'ha convertit en una bandera hissada, de manera recurrent, per l'oposició al règim, siguin republicans, catalanistes, independentistes, socialistes, anarquistes o sindicalistes. En alguns moments, aquesta demanda ha suscitat un debat viu en la societat catalana, amb posicions contraposades i difícilment conciliables, tal com va esdevenir-se amb els implicats en l'atemptat del carrer de Canvis Nous, l'any 1896, o amb els de l'anomenada Setmana Tràgica, el 1909. En d'altres, en canvi, ha generat un consens

gairebé unànime i ha mobilitzat un ventall ben heterogeni de veus. Resulten molt il·lustratives, en aquest sentit, les mobilitzacions per reclamar l'alliberament dels represaliats per la dictadura de Primo de Rivera el 1930 o la de Franco entre el 1975 i el 1977, a les quals van donar suport persones d'esquerreres i de dretes. Però també les que es van promoure per reclamar l'indult del cap dels Mossos d'Esquadra, Enric Pérez Farràs, arran dels fets del 6 d'octubre del 1934, en les quals van participar persones ben poc sospitoses de simpatitzar amb la revolta, com ara l'arquebisbe de Barcelona o el líder de la Lliga, Francesc Cambó.

Durant molts anys, l'amnistia no només ha estat un instrument extraordinàriament recurrent, sinó que hi ha hagut la convicció, instal·lada en l'imaginari col·lectiu, que la pressió de la ciutadania, a través de mobilitzacions massives o del resultat de les urnes, era la millor clau per obrir les presons. A les seves memòries, Manuel Portela Valladares, que era president del Govern espanyol durant les eleccions del febrer del 1936, les quals van comportar el triomf del Front Popular i l'aprovació d'una amnistia, reconeixia que aquesta qüestió havia estat la més determinant a l'hora d'explicar el resultat electoral, «pues ya otras veces se había acudido al sufragio para liberar a los detenidos por los tribunales, haciendo el voto popular papel de palanca y de juicio de revisión ante un superjurado».

La societat catalana ha reclamat l'alliberament dels presos a través de vies molt diverses, que expressen prou bé els canvis en les formes de mobilització, i, al mateix temps, la necessitat d'adaptar-se a les possibilitats de cada moment. Algunes han estat més institucionals o formals, com ara l'aprovació de mocions en els plens dels ajuntaments i les diputacions o les negociacions entre partits, mentre que, en l'àmbit popular, s'han recollit signatures, tramès postals i enviat telegrams. Hi ha hagut, d'altra banda, maneres de protestar molt més informals, com ara les manifestacions, les vagues o les concentracions al davant dels

centres penitenciaris, un recurs habitual en els moments en què la situació era especialment tensa i la ciutadania se sentia amb prou força per reclamar un alliberament immediat dels presos polítics i socials, com va ser el cas del 14 d'abril del 1931 o el 16 de febrer del 1936. També van existir les iniciatives més isolades, amb noms propis que es van distingir a favor dels presos, com la dibuixant Lola Anglada, coneguda com *la marona dels presos*; o el sacerdot Lluís Maria Xirinacs, que va convertir la vorera del carrer Entença o la cel·la de la Model en espais per fer sentir la seva lluita tenaç. En tot cas, s'ha sabut trobar, en cada moment, la via més idònia per pressionar els poders públics.

Fins fa poc, la memòria col·lectiva al voltant de les amnisties anava inevitablement associada als anys de l'anomenada transició democràtica i a la llei aprovada el 1977. Però, en els darrers anys, la reivindicació de l'alliberament dels presos o el retorn dels exiliats s'ha tornat a situar en el centre del debat polític. Ha estat, de fet, un dels temes que ha generat més controvèrsia, tant a Catalunya com a Espanya. El debat encès que es va produir el 30 de maig del 2024, quan el Congrés va aixecar el vet del Senat i va aprovar, amb un marge molt estret de vots, la Llei d'amnistia per al procés independentista, és una bona mostra de l'excepcionalitat del moment i de les tensions que genera un debat en el qual es barregen les conviccions polítiques, però també la voluntat de perdó.

En tot cas, val la pena girar la vista enrere per comprovar que les amnisties o els indults no són mesures inèdites, sinó més aviat recursos habituals al llarg de la història. De fet, en els darrers cent noranta-dos anys, el període que engloba aquest llibre, s'han convertit en un instrument recurrent dels governs i, al mateix temps, en un bon baròmetre per mesurar la vitalitat de la societat catalana. La petició de l'alliberament dels presos i el retorn dels exiliats s'ha canalitzat, en molts casos, a través de partits, sindicats o plataformes unitàries com Solidaritat

Catalana i l'Assemblea de Catalunya; però també s'han creat entitats expressament per a aquest fi, sovint amb una participació majoritària de la dona. Resulta ben il·lustrativa, en aquest sentit, la recollida de signatures que es va promoure al principi del 1930 i que va aconseguir aplegar-ne més de dues-centes mil; o el paper que van tenir les simpatitzants radicals en les peticions per reclamar l'indult dels responsables policials, que havien estat condemnats a mort per participar en la revolta del 6 d'octubre del 1934.

A les pàgines següents expliquem dotze històries que tenen com a fil conductor les amnisties o els indults. Sis se centren en personatges que exemplifiquen prou bé la lluita en un determinat moment, com ara el guerriller Ramon Cabrera (el Tigre del Maestrat), l'advocat Pere Coromines, el polític Francesc Macià, el cap de les Esquadres Enric Pérez Farràs, el sacerdot Lluís Maria Xirinacs i el polític Carles Puigdemont. Es tracta de perfils molt diversos, però amb una trajectòria profundament marcada per alguna mesura de gràcia. Els sis capítols restants es dediquen a la lluita més col·lectiva, al torcebraç que ha mantingut la societat catalana en períodes o moments en què aquesta petició ha esdevingut especialment intensa, fins al punt de centrar el debat polític, sigui al principi del segle xx, durant els anys trenta, a les acaballes del franquisme o els darrers anys, arran de la repressió desfermada després del referèndum de l'1-O. Hem intentat que cadascun d'aquests dotze capítols funcioni de forma independent, que es pugui entendre sense necessitat de llegir el precedent o el que el segueix. I, al mateix temps, que tots junts conformin un llibre lligat per un únic fil. Un fil roig teixit a cop de tenacitat, de solidaritat i de defensa dels béns més preuats que té l'ésser humà: la vida, la dignitat i la llibertat.